

imamzâdeler buldukları yerde defnedilmiştir. Bu sebeple İran'ın hemen her yerinde imamzâde diye anılan ve imamların nesline nisbet edilen çok sayıda türbe vardır.

İmamzâdelerde medfun olan kişilerin bir kısmının biyografisi biliniyorsa da birçoğunun hayatı karmaşık ve meçhuldür. Bu bakımdan türbeleri ziyaret edilen bazı kişilerin gerçekten imamzâde olup olmadığı bilinmemektedir. Mahallî ilgi odağı teşkil eden imamzâdelere bir kısmının aslında nesep itibarıyla imamlarla alâkası bulunmayıp velîzannedilen bir kişinin türbesi olduğu ve halkın buraları imamzâde diye ziyaret ettiği görülmüştür. Nitekim Kazvin'de Şeyh Ahmed el-Gazzâlî'nin türbesi imamzâde olarak ziyaret edilir.

İmamların kabirlerinin ziyaret edilmesi esnasında gösterilen saygının imamzâdelerin ziyaretinde de gösterilmesi Şîa arasında ilk devirlerden itibaren sürdürülen bir gelenektir. Türbelerinin ziyareti müstehap kabul edilmiş ve bunun için bazı ziyaret kuralları da konulmuştur. İmamzâdelerin özel ziyaretnâmeleri de vardır. Bu ziyaretler genellikle yılın her günü yapılabildiği gibi bazı imamzâdeler belirli mevsimlerde ziyaret edilir. Birçok imamzâdede medfun olan kişilerin zatî eşyaları kutsal emanet olarak muhafaza edilmektedir.

Kendilerine hârikülâde olaylar nisbet edilen imamzâdelerin türbeleri İran'daki bazı mescitler gibi bir sığınma yeri olarak da kullanılmıştır. Tahran yakınlarındaki Şah Abdülazîm İmamzâdesi, XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyıl başlarında Kaçar idaresinin tasarruflarını protesto edenlerin sığınağı haline gelmiştir. 1891 yılında buraya sığınağı yedi ay kalan Cemâleddîn-i Efgânî daha sonra devlet güçleri tarafından İran dışına sürülmüştür.

Sayıları İran evkaf yetkililerince 1059 olarak tesbit edilen İran'daki imamzâdelerin tamir ve giderlerini karşılamak için çeşitli vakıflar kurulmuştur. Bu vakıfların çoğunun geliri ziyaretçilerin yardım ve bağışlarından sağlanmakta, vakıf yöneticiliği ise kuvvetli bir gelenekle devam etmektedir (ayrıca bk. ATEBÂT).

BİBLİYOGRAFYA :

Hasan b. Muhammed Kummî, *Târîh-i Kum* (trc. Hasan b. Ali Kummî, nşr. Seyyid Celâleddin Tahrânî), Tahran 1361, s. 191-193; Şihâbî, *Târîh-çe-i Vakf der İslâm*, Tahran 1324 hş., s. 63, 81-135; J. N. Hollister, *The Shi'a of India*, New Delhi 1979, s. 50, 190; A. K. S. Lambton, "İmamzâde", *E²* (İng.), III, 1169-1170; Dihhudâ, *Lugat-nâme*, V, 139; "İmamzâde", *DMF*, I, 235; "İmamzâde", *DMT*, II, 392-396.

MUSTAFA ÖZ

İMAMZÂDE, Muhammed b. Ebû Bekir (محمد بن أبى بكر)

Ebü'l-Mehâsin Rûknülislâm Sedîdüddîn
Muhammed b. Ebî Bekr
İbrâhîm eş-Şargî el-Buhârî
(ö. 573/1177)

Şir'atü'l-İslâm adlı eseriyile tanınan
Hanefî fakihî.

Rebiülevvel 491'de (Şubat 1098) Buhara yakınlarında Semerkant yolu üzerindeki Şarğ köyünde doğdu. Babasının görevinden dolayı İmamzâde lakabıyla anılmış olmalıdır. Doğduğu köyün adının aslında Çarğ olduğu ve Arapça'ya Şarğ şeklinde geçtiği kaydedilmektedir (Yâkût, III, 276), İmamzâde'nin bazı kaynaklarda (Leknevî, s. 161) Semerkant civarındaki Cûğ adlı köye nisbet edilip Cûğî olarak anılmasının yanlış olduğu belirtilmektedir (Özel, s. 53). Semerkandî nisbesiyle anılması da (Taşköprizâde, s. 95) aynı hatadan kaynaklanmış olmalıdır. Kaynaklarda Rûkneddin ve Mecdüddin lakaplarıyla da anılan İmamzâde'nin hocaları arasında Ebü'l-Kâsım Ali b. Ahmed el-Kelâbâzî, Şemsüleimme Ebü'l-Fazl Bekir b. Muhammed ez-Zerencerî, Mecdüleimme Ebü Bekir Muhammed b. Abdullah es-Sürhaketî, Radiyyüddin en-Nisâbü'rî, Hâce Yûsuf el-Hemedânî gibi âlimler sayılmakta, Nisâbü'rî'den hilâfiyat öğrendiği, Hemedânî'den tasavvuf eğitimi aldığı kaydedilmektedir. *Ta'limü'l-müte'allim* müellifi Burhânülislâm ez-Zernûcî, Ubeydullah b. İbrâhîm el-Mahbûbî ve Muhammed b. Abdüssettâr el-Kerderî onun yetiştirdiği talebelere bazılarınıdır. Abdülkerîm b. Muhammed es-Sem'ânî kendisinden rivayette bulunmuştur. İmamzâde'nin Buhara'da müftülük ve vâzilik yaptığı, geniş bir mâlumata sahip edip, şair, hayır sahibi, müttaki bir zat olduğu belirtilmektedir.

Eserleri. 1. *Şir'atü'l-İslâm ilâ dâri's-selâm*. Bir ilmihal ve ahlâk kitabı olup ibadetler yanında gündelik hayata dair birçok konudaki sünnet ve âdâb hakkında bilgi verilmektedir. Diğer ilmihallerden farklı olarak ibadetlerle ilgili farz, vâcip vb. fikhî hükümlere temas edilmeyen *Şir'atü'l-İslâm* Osmanlı âlimleri arasında çok rağbet görmüş, çeşitli şerh ve tercüme yapılmıştır. Hanîf İbrâhîm Efendi, kapsadığı konular bakımından önemli olmakla birlikte çok sayıda münker hadisler asılsız haberin yer aldığı söylenen (Leknevî, s. 161) bu kitaptaki hadislerin kaynaklarını ve sıhhat derecelerini *Gâyetü'l-*

merâm fî tahrîci ehadîsi Şir'ati'l-İslâm adlı eserinde tesbit etmiştir (yazmaları için bk. *DİA*, XVI, 40). Kütüphanelerde birçok nüshası bulunan eser Seyyid Alizâde'nin şerhiyle birlikte basılmıştır. Şerhleri. a) Yahyâ Halife diye bilinen Yahyâ b. Bahşî (ö. 840/1436), *Şerhu Şir'ati'l-İslâm* (Nuruosmaniye Ktp., nr. 2440, 2441; İÜ Ktp., AY, nr. 1108; TSMK, Revan Köşkü, nr. 1481; Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 2664, Ayasofya, nr. 1881, Şehid Ali Paşa, nr. 1488, Süleymaniye, nr. 856). b) Seyyid Alizâde diye de anılan Ya'kûb b. Seyyid Ali er-Rûmî el-Bursevî, *Mefâtîhu'l-cinân ve meşâbihü'l-cenân* (*Şerhu Şir'ati'l-İslâm*, İstanbul 1299, 1306, 1317, 1326; *Şir'atü'l-İslâm Şerhi*, trc. Naim Erdoğan, İstanbul 1977; *Şir'atü'l-İslâm Tercümesi* [Seyyid Alizâde şerhi], trc. A. Faruk Meyan, İstanbul 1979). c) Kurt Mehmed Efendi, *Mürşidü'l-enâm ilâ dâri's-selâm* (Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 505; TSMK, Medine'den Gelen Kitaplar, nr. 390; Brockelmann, *GAL*, I, 464; *Suppl.*, I, 643). *Tercüme-i Ravzatü'l-İslâm fî tercümeti Şir'ati'l-İslâm*. Âbidî mahlaslı Bahri Efendi adlı bir şair tarafından 917'de (1511) yapılan manzum tercüme olup çeşitli yazma nüshaları mevcuttur (İÜ Ktp., TY, nr. 2193, 7158; Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Ktp., Orhan Gazî, nr. 667; Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 1557; Nuruosmaniye Ktp., nr. 2059; Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 8737; ayrıca bk. Kayaalp, s. 45). b) *Tercüme-i Şir'atü'l-İslâm*. Hacı Ahmed b. Seyyid el-Bîğâvî'nin yaptığı tercümedir (Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Ktp., nr. 270; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Şer'iyye, nr. 387; İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. 232). c) *Şir'atü'l-İslâm Tercümesi*. İmam Mustafa (Mustafa Dede) tarafından 1018'de (1609) tamamlanan manzum bir tercümedir (Süleymaniye Ktp., İsmihan Sultan, nr. 270; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 1875). Bursalı Mehmed Tâhir, Mehmed b. İbrâhîm adlı bir kişinin manzum tercümesine ait yazmanın Yahyâ Efendi Kütüphanesi'nde bulunduğunu söyler (*Osmanlı Müellifleri*, II, 54). d) *Şir'atü'l-İslâm: Müslümanın Görgü Kitabı* (trc. Abdülkadir Akçiçek, İstanbul 1978). 2. *Ukûdü'l-a'kâ'id fî fûnûni'l-fevâ'id* (fî uşûli'd-din / fî 'ilmi'l-ke'lâm). Manzum bir eserdir (Süleymaniye Ktp., Damad İbrâhîm Paşa, nr. 640, vr. 62-95; Reîsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 1176, vr. 97-139; Fâtih, nr. 3133). 3. *Şürûtü's-salât* (Süleymaniye Ktp., Antalya [Tekelioğlu], nr. 849, vr. 54b-63). Brockelmann'ın *Ukûdün manzû-*

me min süneni Seyyidi'l-mürselin adıyla zikrettiği eser (GAL Suppl., I, 643) ayrı bir kitap olmayıp Şîr'atü'l-İslâm'ın başında müellifin eserini nitelemek için kullandığı bir ifadedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülkerîm b. Muhammed es-Sem'ânî, *et-Taḥbîr fi'l-mu'cemi'l-kebir* (nşr. Münîre Nâcî Sâ-lim), Bağdad 1395/1975, II, 261-262; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 276-277; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muḍḍıyye*, III, 103-104; İbn Kutluboğa, *Tâcüt'te-terâcim*, Bağdad 1962, s. 60; Taşköpri-zâde, *Ṭabaḳâtü'l-fukahâ* (nşr. Ahmed Neyle), Musul 1961, s. 95; Keşfü'z-zunûn, II, 1044, 1156; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 161; Osmanlı Müellifleri, I, 146, 199; II, 54; Brockelmann, GAL, I, 464; Suppl., I, 642-643; Hediyyetü'l-ârifin, II, 98; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'el-lifin*, IX, 116; Yusuf Ziya Kavakçı, *XI ve XII. Asırlarda Karahanlılar Devrinde Mâvâra' al-Nahr İslâm Hukukçuları*, Ankara 1976, s. 113-114; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 53-54; İsa Kayaalp, "Âbidî ve Ravzâtü'l-İslâm'ı Hakkında", *Hizmet*, sy. 8, İstanbul 1997, s. 45-47; Cemil Akpınar, "Hanîf İbrâhîm Efendi", *DİA*, XVI, 40.

RECEP ÇİÇİ

İMAMZÂDE ABDÜLAZİM

(bk. ŞAH ABDÜLAZİM).

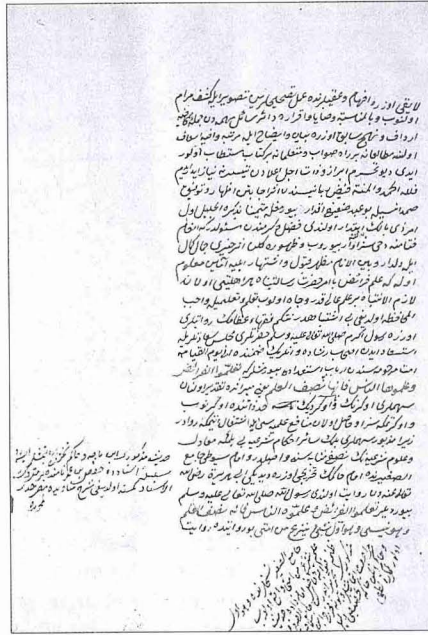
İMAMZÂDE ESAD EFENDİ

(ö. 1851)

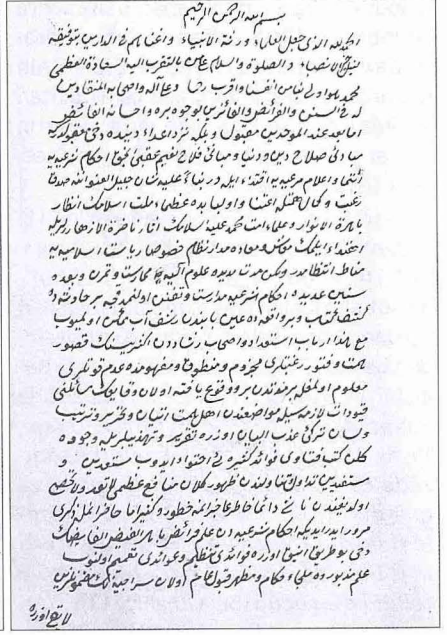
Osmanlı âlimi, kazasker.

İstanbul'da doğduğu belirtilirse de doğum tarihi, çocukluğu ve öğrenimi hakkında bilgi verilmemektedir. Zeyrek Camii imamlarından Abdullah isimli Konyalı bir zatın oğlu olup babasına nisbetle "İmamzâde" lakabıyla şöhret bulmuştur. Bazı kaynaklarda babasının adı Ahmed diye geçer (Eb'ül'ulâ Mardin, II-III, 155). Bir müddet dersîâm ve müderris olarak görev yapan Mehmed Esad Efendi Ramazan 1232'de (Temmuz 1817) Kudüs, Rebî'ülâhîr 1239'da (Aralık 1823) Mısır, 1243'te (1827) Medine, 1245'te (1829) Halep kadılıklarına getirildi ve aynı yıl Mekke kadılığı pâyesi aldı. Daha sonra evkaf müfettişliği yaptı; bu sırada İstanbul kadılığı pâyesi aldı.

Esad Efendi, 1254'te (1838) kurulması kararlaştırılan rüşdiye mektepleri hakkındaki bazı düşüncelerini 1255 yılı Muharrem ayı başlarında (Mart 1839 ortaları) hükümete bir lâyiha şeklinde sundu. Lâyiha-da ortaya konulan görüşler dikkate alınarak sıbyan mektebini bitirenlerin devam edeceği Mekteb-i Ulûm-i Edebiyye ve

İmamzâde Esad Efendi'nin *Şerhu's-Sirâciyye fi'l-ferâiz* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Kasıdecizâde Süleyman Sırrı, nr. 259)

Mekteb-i Maârif-i Adliyye adıyla iki mektep kuruldu. Esad Efendi, Anadolu kazaskerliği pâyesiyle bu mekteplerin nezâretine tayin edildi. 1256 (1840) yılında Rume- li kazaskerliği pâyesi aldı. Zilkade 1265'te (Ekim 1849) Nezâret-i Mekâtib müdür- lüğüne getirildi ve Meclis-i Vâlâ-yı Ah- kâm-ı Adliyye üyesi oldu. Esad Efendi 3 Cemâziyevvel 1267'de (7 Mart 1851) ve- fat etti. Kabri Süleymaniye Türbesi civarındadır. Bazı kaynaklarda ölüm tarihi 1276 (1859) olarak gösterilirse de (Osmanlı Müellifleri, I, 244) mezar taşındaki kitâbede yukarıdaki tarih kayıtlıdır.

Doğru sözlü ve sözlünü sakınmayan bir kişi olduğu kaydedilen Esad Efendi'nin padişah nezdinde de itibar gördüğü anlaşılmaktadır. 1226-1240 (1811-1825) yıllarında muhatap ve 1241-1251 (1826-1835) yıllarında mukarrir olarak huzur dersleri- ne katılmıştır. Halvetiyye tarikatının Yiğit- başı şubesine mensup olan Esad Efendi, yenîçeriliğin kaldırılması esnasında ule- mâdan diğer zevat gibi padişahın yanında yer almıştır. Oğlu Mehmed Mesud Efen- di Yenişehir ve Filibe kadılığı yapmıştır.

Eserleri. 1. *Dürr-i Yektâ*. Hanefî fıkın- da sahih kabul edilen görüşlerden derle- nerek kaleme alınan Türkçe bir ilmihal olup çeşitli baskıları yapılmıştır (meselâ İstanbul 1243, 1256, 1260, 1284, 1288,

1294, 1306, 1308, 1318, 1328, 1339). Rüş- diye mekteplerinde ders kitabı olarak oku- tulan eser, sonradan üzerinde bazı düzelt- meler yapılarak *Musahhah Dürr-i Yek- tâ* adıyla da basılmıştır (İstanbul 1313, 1316, 1318, 1321, 1329). 2. *Dürr-i Yektâ Şerhi*. Bizzat müellifin kendi eserine yaz- dığı şerhtir. Çok sayıda baskısı bulunan eser (meselâ İstanbul 1267, 1282, 1293, 1306, 1309, 1311, 1314, 1315, 1322), A. Re- şit Avanoğlu ve A. Faruk Meyan tarafın- dan Latin harfleriyle de yayımlanmıştır (*Dürr-i Yektâ Şerhi: Dinde Seçme İnciler*, İstanbul 1971, 1975). 3. *Şerhu's-Sirâciyye fi'l-ferâiz*. Secâvendî'nin ferâize dair eserinin Türkçe şerhidir. *Bahr-i fâiz fi ilmi'l-ferâiz* veya *Cerîdetü'l-ferâiz* ad- larıyla da anılan şerhin 1249'da (1833) tamamlandığı anlaşılmaktadır (yazma nüshaları için bk. Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 319, Kasıdecizâde Süleyman Sırrı, nr. 259; İÜ Ktp., TY, nr. 1241, 2133). 4. *Feth-i Kostantiniyye (Le-tüfthanne'l-Kostantiniyye Hadisinin Şerhi)*. Sultan II. Mahmud tarafından yaptırılan, İstan- bul'da medfun ashâb-ı kirâmın kabir yer- lerine dair çalışmalar vesilesiyle padişâ- ha takdim edilmek üzere kaleme alınmış- tir. Eserde fetihle ilgili hadis açıkları ve Emevîler ile Abbâsiler döneminde İstan- bul'u almak için gerçekleştirilen seferler